

Asociația pentru Dialog Intercultural
și Studii Istorice INTERMARIUM

Intelectualii politici și politica intelectualilor

Daniel Citirigă Georgiana Țăranu Adrian-Alexandru Herța
coordonatori

EDITURA
**CETATEA
DE SCAUN**

Cuprins

Argument	9
VOCILE DEMOCRAȚIEI	11
Gabriel Liiceanu și onoarea intelectualilor democrați, Vladimir Tismăneanu	13
Modernitate și laicitate în Turcia republicană, Kemal Karpat	20
PRIZONIERII UTOPIEI TOTALITARE	35
„Frontul istoricilor” – între status profesional și comandament politic. Studiu de caz: Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” din București (1970-1980), Ileana Căzan	37
Congresul Internațional de Istorie de la București sau reverberațiile unei glorii apuse, Cosmin Popa	73
Culisele unei relații complicate. Nicolae Ceaușescu și doleanțele „creatorilor de cultură”, Mioara Anton	93
„We Want Information”: Bulgarian Technical Intelligentsia and Cyber- Socialism 1967-1989, Victor Plamenov Petrov	106
Rolul Consiliului Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară în procesul de integrare politică a elitei culturale maghiare în perioada Ceaușescu, Csaba Zoltán Novák	122
Recuperating the Communist Past: Romanian Literature and Authoritative Discourse, Ruxandra Petrinca	146
Realismul socialist și critica decadenței: biopolitici totalitare, Angelo Mitchievici	156
Un intelectual al Bisericii în anchetele Securității. Părintele Daniil de la Rarău în dosarul „Rugului Aprins”, Gabriel Stelian Manea	171

DELIR ȘI TRAUMĂ ÎN RAMA RĂZBOIULUI.....193

Dangerous Neighborhoods. September 1939: Poland Seen Straight through the Romanians' Eyes, Florin Anghel.....195

From Cataloi to Leipzig: In a Horse-drawn Wagon, just with a Handful of Belongings. Why Did the Germans Leave Dobrogea?, Cristian Andrei Leonte 212

Ultima sărbătoare a Restaurației: intelectualii români și cultul personalității regelui Carol al II-lea, Daniel Citirigă..... 230

Intelectualul și puterea: Constantin Kirițescu și istoria Primului Război Mondial, Bogdan Popa 247

Politicienii și masacrele din 1915. Chestiunea armeană în Parlamentul României: 1991-2015, Andreea Pavel 256

HIMERELE EXTREMEI DREPTE 279

"Politics and Dogma". The Case of Father Ilie Imbrescu (1909-1949), Ionuț Biliuță 281

The Climax of an Elective Affinity: Nicolae Iorga's Attitude towards the Italo-Abyssinian War (1935-1936), Georgiana Țăranu 309

Bulgarian Fascism and the Intellectuals (1927-1941), Voin Bojinov322

Romanità for Italian Intellectuals from the Risorgimento to Fascism, Jun Young Moon..... 333

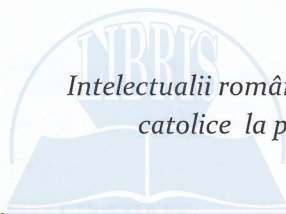
PROVOCĂRILE MODERNIZĂRII.....343

Agenda politică a unui intelectual din Turcia kemalistă: Hamdullah Suphi Tanrıöver, turcismul și găgăuzii, Metin Omer..... 345

The Efforts of the Albanian Intellectuals for the Westernization of the Albanian Society During the Interwar Period, Armend Mehmeti, Memli Krasniqi 363

Tradiția ca element de fractură. Construcția celui dintâi sistem electoral al României Mari, Adrian-Alexandru Herța 378

Între datoriile profesiei și tentația politicii. Consecințe negative ale implicării corpului profesoral în politică (sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului XX), Ramona Caramelea..... 399

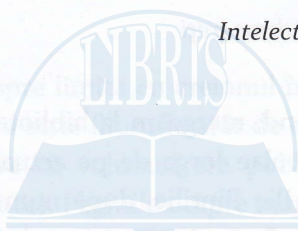
<i>Intellectualii români din Transilvania: de la proiectul Contrareformei catolice la proiectul național, Cornel Sigmirean</i>	409
--	-----

GÂNDITORI ȘI MOȘTENIREA LOR	433
--	-----

<i>Benchmarks in Contemporary Political Theory: Anthony Downs and the Rational Irrationality in the Study of Electoral Behaviours, Mihaela Ivănescu</i>	435
---	-----

<i>George Gemistos Pletho and His Legacy, Dimitris Michalopoulos</i>	448
--	-----

<i>Marcus Aurelius și modelul stoic de comportament politic, Adriana Cîteia</i>	460
---	-----

GABRIEL LIICEANU

ȘI ONOAREA INTELECTUALILOR DEMOCRAȚI

VLADIMIR TISMĂNEANU

Puțini sunt intelectualii români care să provoace, în egală măsură cu Gabriel Liiceanu, admirația și ostilitatea, prețuirea și adversitatea, elogii și diatribe. Lucrul este în fond firesc: când practici, precum Gabriel, sinceritatea desăvârșită în discursul public, te expui inevitabil atacurilor meschine, malițioase, filistine. Nu mă refer aici doar la pegră, la subterana fetidă (despre acești indivizi nu are sens să vorbim), ci chiar și la unii oameni cu un respectabil orizont intelectual, persoane care devin brusc quasi-fanatizate (negativ) când vine vorba de Gabriel Liiceanu, de Andrei Pleșu sau de H.-R. Patapievici. Se uită cât a clădit Gabriel în plan pedagogic, câți tineri îi sunt discipoli, se uită de miile de oameni care au fost, sunt și vor fi adevărații beneficiari ai marelui proiect altruist al lui Gabriel Liiceanu care se numește Editura Humanitas. În anii în care cei mai mulți preferau să vegezeze într-un climat al uitării crimelor dictaturii comuniste, Humanitas a lansat colecția „Procesul comunismului”, în care au apărut cărți clasice ale literaturii anti-totalitare. Asemeni marilor săi prieteni, Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, Gabriel Liiceanu a definit și a consolidat în spațiul public românesc dimensiunea revoltei morale împotriva Răului radical simbolizat de comunism și fascism. Prin toți porii ființei sale, în Gabriel respiră oroarea în raport cu monstruozitatea crimelor totalitare, cu universul concentraționar reprezentat de Gulag și de Auschwitz. Din decembrie 1989 și până astăzi, Gabriel Liiceanu s-a opus categoric turpitudinii amurale a nomenclaturii renăscute, a stigmatizat fără reticențe nesimțirea nețărnută a lichelelor și a lacheilor, a celor pe care Monica Lovinescu îi veștejea cu numele de „trepăduși de curte nouă”.

Prietenii spirituale în anii '70

Îl cunosc pe Gabriel încă din anii '70. Student fiind, mergeam la biblioteca Institutului de Filosofie, situat în fosta casă a lui Nicolae Iorga de pe actualul Bulevard Iancu de Hunedoara (pe atunci, se chema Ilie Pintilie, după numele unuia dintre militanții comuniști faimoși, mort la Doftana, în cutremurul din 1940). Mi-l amintesc pe Gabriel (nu ne cunoșteam încă personal) stând de vorbă cu Henri Wald, unul dintre puținii cercetători din acel bârlog al primitivismului dogmatic condus de marioneta ideologică Alexandru Tănase, dar, de fapt, de politrucul Radu Pantazi. Ne-am cunoscut apoi, grație lui Adrian Rezuș (logician de înaltă clasă, a plecat din țară prin 1978, trăiește acum în Olanda). M-am împrietenit repede cu Gabriel și cu colegul său de institut, neuitatul Petru Creția. Pe Gabriel îl vedeam adeseori în vizită la istoricul de artă Radu Bogdan, a cărui legendară bibliotecă ne atrăgea precum un irezistibil magnet. Gabriel fusese de-acum mutat de la institut, în fapt concediat, din rațiuni evident politice. La fel și Petru. Din cât țin minte, Gabriel a lucrat o scurtă perioadă la Centrul de Informare și Documentare în Științele Sociale și Politice (acronimul era, cred, CIDSP), condus de un personaj locvace și pitoresc numit Mircea Ioanid, unul dintre acei marxiști dezabuzăți care descoperiseră farmecul „sociologiei burgheze” (lucru care nu s-a întamplat cu un Radu Florian, spre a nu mai vorbi despre delatorul Pavel Apostol). A ajuns apoi într-un loc ce părea relativ ferit de intemperiiile unei politici tot mai paranoice, la Institutul de Istoria Artei de pe Calea Victoriei, unde putea, în fine, să se ocupe de filosofia formelor simbolice și de alte teme care îi erau într-adevar apropiate de suflet. A venit însă represiunea și acolo. Odată cu scandalul „Meditației Transcendentale”, Andrei Pleșu a fost exclus din partid și eliminat din viața academică. Nu putea exista în România vreo oază reală, vreun spațiu sustras complet intervențiilor abuzive ale unui politic degradat și degradant, josnic și înjositor. Când citesc unele rechizitorii împotriva „rezistenței prin cultură”, mă întreb ce-ar fi făcut acești vajnici procurori de astăzi la acea vreme? Nu-și dau ei seama că, la acel ceas al obscenității de partid și de stat, simpla decență era de-acum un gest de sfidare? Nu realizează acești inchișitori de ultimă oră că România lui Nicolae Ceaușescu nu era Ungaria lui János Kádár? Puțină istorie politică a Europei de Est și Centrale în perioada comunismului i-ar putea ajuta să se abțină de la judecăți absolutizante.

N-am făcut parte dintre pătinișeni, dar vorbeam cu Gabriel și cu Andrei Pleșu despre Constantin Noica. Ne vedeam uneori și cu Alexandru Paleologu. Nu aveam inhibiții niciunul în a conversa absolut deschis despre grotesca degradingoladă a regimului, despre eroziunea marxismului, despre noii filosofi francezi, despre Soljenițin, Hannah Arendt, George Orwell, Arhtur Koestler și câte alte teme situate la antipodul lecturilor neprimejdioase. Am citit cartea sa

despre limită cu creionul în mână. Țin minte și acum unele pasaje. Era un mod de a scrie filosofie atât de diferit de ceea ce se practica oficial, încât nu te puteai mira că volumul era publicat de o editură literară („Univers”, dacă țin bine minte). Paginile despre marxism erau evident lipite, adăugate strict convențional, cel mai probabil la solicitarea cenzorului, ori a referentului editorial, erau scrise politicos, distant, erudit, dar în mod cert fără urmă de adeziune. La acel ceas istoric, Gabriel Liiceanu era de-acum un gânditor nu doar non-marxist, dar chiar anti-marxist în sensul că descoperise originea proiectului totalitar în chiar doctrina originară. În primul meu articol apărut în Statele Unite, în 2003, în revista *Praxis International*, „Critical Marxism and Eastern Europe”, prezentam itinerariul filosofic al lui Gabriel Liiceanu drept emblematic pentru un tânăr intelectual strălucit care refuză să îngenuncheze ideologic. Am citit de-a lungul anilor cam tot ce-a scris Gabriel. Am transmis, la „Europa Liberă”, în 1986, dacă nu mă înșel, un eseu intitulat „Gând întârziat despre Păltinișul magic”. Ne-am revăzut în februarie 1990. Am zburat în același avion dinspre Viena spre București. Gabriel era de-acum șocat de recidiva metodelor dictatoriale, de ubicuitatea și impertinența servitorilor vechiului regim. Starea existențială firească a lui Gabriel este, în tradiția camusiană, aceea de îngrijorare etică.

Totalitarismul ca organizare a urii

Prin eseul său, „Despre ură”, apărut la Humanitas în 2007, ne-a dăruit unul dintre cele mai frumoase și adevărate texte ale literaturii anti-totalitare. Izvorât dintr-o irepresibilă pasiune morală, inspirat deopotrivă de dezgustul în raport cu infinitul tupeu al lacheilor, dar și de o imensă dragoste pentru semenii săi, umiliți și insultați de profitorii timpurilor de tristețe și înjosire, Liiceanu trage un binevenit semnal de alarmă, opunându-se pe față ignominiei și infamiei. Ca unul care am scris admirativ despre „Jurnalul de la Păltiniș”, nu pot să nu observ continuitatea demersului metafizic și moral al gânditorului român. Paginile despre Marx și Lenin surprind exact modul în care certitudinile oraculare se convertesc în realități concentraționare. Este vorba de consecințele „urii din pornire”, înzestrată cu acoperământ ideologic. La ceasul în care ni se comunică, cu dubios aplomb, că intelectualii ar face mai bine să nu se amestece în chestiunile publice, ori, dacă o fac, să fie atenți să nu cadă într-un mortal „partizanat”, Gabriel Liiceanu își asuma, deschis și transparent, poziția de intelectual democrat. În acest caz, o spun apăsător, nu este vorba de o „trădare” a intelectualilor ci, dimpotrivă, de onoarea lor.

În plus, le-aș sugera celor care îl tot invocă pe Julien Benda cu a sa *La trahison des clercs*, să țină cont că teza sa (nuanțată ulterior) riscă să conducă la grave întârzieri de reacție în raport cu ascensiunea dictaturilor revoluționare de dreapta și de stânga. În acest sens, o știm de la Daniel Halévy, apoi de la Aron și

Camus, intelectualul trebuie să fie un **spectator angajat**. A nu consimți la răul din jur este o formă de a-ți fortifica propria statură verticală. Nu orice proiect politic este prin definiție cinic. Când Cetatea se întâlnește cu mari amenințări, intelectualii democrați nu-și pot permite să se mențină voios-indiferenți. Afirm acest lucru ca replică la acele declarații iresponsabile care atribuie intelectualilor solidari cu proiectul de reconstrucție instituțională și morală propus de Traian Băsescu tot felul de motivații meschin-oportuniste, ba chiar și propensiuni de extremă dreaptă. A-l categorisi pe Liiceanu drept intelectual extremist, opus democrației, mi se pare o stupiditate bazată pe resentimente prea firav camuflate pentru a fi luate în serios.

Scriind despre comunism ca formă supremă de organizare intelectuală a urii, el confirmă o poziție împărtășită de întreaga tradiție a disidenței democratice. Opoziția sa față de totalitarism, fascism sau comunism, este una ce ține de ordinea însăși a valorilor liberale: respectul pentru individ și drepturile sale, refuzul înregimentărilor bigote, curajul de a rosti adevăruri incomode riscând să torpileze diversele conformisme placide. Liiceanu este un om al înaltei temperaturi etice, ceea ce poate stârni reacții cât se poate de diverse: de la susținători neconditionați la adversari ireductibili. I se reproșează că ar poza în „erou al anticomunismului”, câtă vreme tot ce a susținut este că a trecut prin anii dictaturii fără să pactizeze cu forțele Răului. Au sărit împotriva sa personaje ignare care și-au permis să debiteze cele mai aiuritoare imbecilități, troglodiți pozând în erudiți, incapabili să înțeleagă ce înseamnă să trudești o viață pentru a-l împământeni pe Heidegger în casa limbii române.

Tipologia complicităților și abdicărilor intelectuale din anii comunismului îmi amintește de excepționalul eseu al lui Dorin Tudoran, „Frig sau frică”, unul dintre testele esențiale ale disidenței românești. „Ura” benignă, împotriva dictaturii sclerate și a prelungirilor ei, în fapt o expresie a revoltei, nu este câtuși de puțin din aceeași familie cu aceea mișlească, parșivă și ticăloasă pe care au practicat-o și o practică cei pe care nu-i putem numi decât ființe ale subteranei. Liiceanu nu le cere nimic acestor șacali decât să stea câteva clipe tăcuți, să nu-și mai exhibe public nimicnicia agresivă și să admită că timpurile lor au trecut.

Nu vom conțeni să ne întrebăm de unde au venit „chemările” radicalismului comunist, cum se poate explica prăbușirea etică a atâtor figuri de marcă la un tip de retorică scientistă și fals-umanistă. Liiceanu descoperă secretul seducției comunismului în chiar această strategie de **organizare a urii**. Comunismul a reprezentat o gramatică a frustrării și invidiei. A fost gelozia socială absolută. Exterminismul social comunist, contrapartea celui rasial al naziștilor, se voia apoteoza iubirii, dar era de fapt, pe urmele lui Șigaliu din „Demonii”, culmea nihilismului etic. Comunismul, de la fondatori și până la experimentele cele mai brutal-genocidare, este un construct întemeiat pe ură. Post-comunismul nu se va

elibera de moștenirile predecesorului său istoric până nu va recurge, sistematic și fără false pudori, la demistificarea proiectului ideologic terorist care s-a pretins unul al iubirii și a fost în fapt expresia măsluirii nerușinate a ideii de Bine. Cu cuvintele lui Liiceanu: „Ura goală are eficiența unui arc cu săgeți, a unei flinte care trage o singură dată. Prevăzută cu ideologie, ea devine o armă cu repetiție”.

Între revoltă și melancolie

Cartea lui Gabriel Liiceanu, *„Întâlnire cu un necunoscut”*, este deopotrivă pasionată și pasionantă. Descoperim aici reflecții adeseori amare despre o tranziție tulbură, apăsătoare, asfixiantă, parazitată de vocile (mai exact spus imprecategoriile isterizate, insultele și calomniile) atâtor lichele care nu au găsit rezerva de pudoare necesară unei minime căințe. Timpul iluziilor a trecut. **Filosoful știe să regrete, dar nu regretă niciodată că știe.** Atunci când Gabriel Liiceanu s-a ocupat de sindromul urii, el a descris, pe bună dreptate, totalitarismul ca exteriorizare a resentimentului (social, etnic, etc). Acum, gânditorul notează ambivalența perversă a acestui sentiment: „Îmbrățișarea celui care urăște nu se oprește decât odată cu anihilarea ființei urâte. Numai ura poate fi «de moarte». Numai acolo crima este trăită ca fantasmă sub forma unei îmbrățișări fără pauză”. Când Lenin convoacă aprobarea Istoriei pentru lichidarea „verminelor” (preoți, aristocrați, intelectuali, „kulaci”, burghezi), el acționează pe baza unei motivații de acest gen: iubirea pentru umanitate justifică exterminarea celor decretați drept subumani. Universul concentraționar a fost creat pentru a distruge individualitatea: rațiunea terorii nu a fost una economică, ci ideologică.

Noile linșaje se situează în prelungirea celor vechi. Lexicul virulent al urii renaște sub ochii noștri. Foști informatori care dau lecții Cețătii ori sunt celebrați postum drept personaje renașcentiste, panglicari propagandistici ai „epocii de aur” care bântuie studiourile de televiziune, falsificatori ai istoriei recente, comunostalgici decrepiți și veleitari insolenți ai unei stângi apocrife: peisajul este pe cât de derutant, pe atât de revoltător. Se „înfierează” epoca interbelică uitându-se că a fost predominant una a parlamentarismului constituțional, a pluripartidismului amenințat de extremismele revoluționare susținute de „vestitorii” totalitari (a se citi extraordinarul roman al lui Dinu Pillat *Așteptând ceasul de apoi*, cu o tulburătoare prefață de Gabriel Liiceanu, Humanitas, 2010), a umanismului burghez negat de diverșii posedați nihiliști. Obosit de o luptă în care partea adversă nu a conținut să recurgă la pestilențiale calomnii, Gabriel Liiceanu se refugiază în melancolia unor adevăruri la care nu este dispus să renunțe. Acele repere nepieritoare și netrucate pe care le află în scrierile Monicăi Lovinescu și ale lui Virgil Ierunca, ale lui E. M. Cioran și Eugen Ionescu, ale lui Petru Creția și Constantin Noica, ale lui Dostoievski, Kafka și Beckett. Știe că suntem condamnați